

розпорядження, рекомендації або поради; отримання зворотньої інформації від підлеглого про виконання завдання; оцінка результатів виконання завдання.

Висновки. Актуальність окресленої проблеми, її недостатня теоретична розробленість і практичне значення, визначені суперечності зумовили вибір проведення наукового дослідження метою якого є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічної технології формування готовності до службового спілкування у майбутніх фахівців служби цивільного захисту МНС України. В процесі наукового дослідження ми уточнили суть і зміст готовності до службового спілкування офіцерів МНС України, визначили його форми й особливості, удосконалили критерії та показники оцінки ефективності службового спілкування у курсантів вищих навчальних закладів МНС України; обґрунтували та експериментально перевірили педагогічну технологію формування готовності до службового спілкування у майбутніх офіцерів МНС України; розробили методичні рекомендації курсантам вищих навчальних закладів МНС України щодо службового спілкування у професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Головаха Е. Ш. Психология человеческого взаимопонимания / Головаха Е. Ш., Панина Н.В. – К. : МАУП, 1989. – 35 с.
 2. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности / Сидоренко Е. В. – СПб. : Речь, 2003. – 200 с.
 3. Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей / Карнеги Д. – Минск : Беларусь, 1990. – 670 с.
 4. Криворучко П.П. Порадник психологу / Криворучко П.П., Степанченко В.І. – К. : Дніпро, 2002. – 72 с.
- Одержано редакцією 9.09.2012
Прийнято до публікації 13.10.2012

Аннотация. В. А. Гора. Профессиональное общение в деятельности специалистов службы гражданской защиты МЧС Украины. В статье исследуются подходы к определению сути понятий общения, профессиональное общение. Автор анализирует особенности профессионального общения работников органов МЧС.

Ключевые слова: общение, профессиональное общение.

Summary. V. A. Gora. Activity of specialists of service of civil defence of MNS Ukraine has professional intercourse. Approaches which determine the essence of communication concepts, professional communication are investigated. The author analyses the peculiarities of professional communication of the personnel of the ministry of Emergencies.

Key words: communication, professional communication.

УДК 377.3

Н. Є. Герасімова

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРОТЯГОМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються проблеми співвідношення зовнішніх і внутрішніх детермінант розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери психіки особистості. Присвячується увага розширенню і поглибленню знань про психологічний механізм процесу ціннісного ставлення особистості до навколишньої дійсності, а також розкриттю специфіки зв'язків між характером самоідентифікації студента і особливостями динаміки та ієрархії системи його ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, криза, особистість, ціннісна сфера.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки зумовлена тим, що переважна більшість досліджень психологічних особливостей студентства як окремої вікової спільноти обмежується фіксацією тих або інших психічних феноменів на окремому, обмеженому певним часом відрізку, а відтак, не виходить за рамки статичної моделі особистості. Водночас проблема дослідження психологічних механізмів розгортання особистості, зокрема її ціннісних орієнтацій, від початку до завершення навчання у вищому навчальному закладі залишається недостатньо розробленою.

Аналіз актуальних досліджень. На відміну від досліджень особливостей ціннісної свідомості учнів молодшого (Н. О. Малько, О. В. Павленко), підліткового (А. М. Виногородський, В. Д. Сайко) і старшого шкільного віку (Л. П. Дубовик, О. В. Завгородня, Н. О. Кордунова, Л. І. Мороз, Л. І. Пилипенко), увага до етапу студентського віку зосереджується здебільшого навколо деяких питань, які стосуються, зокрема, міжгрупових відмінностей ціннісних орієнтацій студентів як фактора вияву інгрупового фаворитизму (В. С. Агеєв), організації їх міжперсональної взаємодії (Н. А. Рождественська), стилю і умов спілкування (Г. М. Левко, В. І. Чирков), а також тих, що пов'язані з аналізом способу організації навчально-виховних впливів на формування окремої групи цінностей – естетичних, валеологічних, духовних та ін. (А. М. Алексюк, Т. В. Іванова, Г. М. Левко, В. І. Носков, М. А. Скок, Н. В. Фролова). Узагальнення існуючої практики апеляції психологів до ціннісної свідомості студентства дозволило нам констатувати, що воно постає для дослідників не стільки як особлива за своєю життєдіяльністю група з притаманною їй специфікою, а здебільшого як постачальник інформації, джерело впливу, вреспті, як позбавлений власної логіки розвитку об'єкт функціонування.

Підсумовуючи досвід використання у психолого-педагогічній літературі теоретико-експериментальних засобів дослідження феномена цінності як особистісного утворення і механізму саморегуляції поведінки, можна констатувати, що увага дослідників зосереджується головним чином на виявленні актуальної, утвореної на попередньому етапі розвитку суб'єкта системи його ціннісної свідомості, тоді як проблема дослідження особистісної активності, спрямованої на вибір і створення індивідуальної картини, відповідно, й індивідуального способу ціннісної взаємодії з навколишньою дійсністю, залишається майже нерозробленою.

Метою статті є з'ясування умов і психологічних механізмів становлення ціннісних орієнтацій особистості студента.

Виклад основного матеріалу. До провідних чинників, що впливають на динаміку внутрішньоособистісних конфліктів, належить ціннісна сфера особистості. Ціннісні орієнтації забезпечують стійкість особистості, визначеність та послідовність її поведінки, постійність взаємовідносин із соціумом. Розвинуті ціннісні орієнтації – це ознака зрілої особистості, показник міри її соціальності, ступеня входження індивіда до суспільно-соціальних відносин. Для дослідження життєвих цілей та планів необхідно застосувати підхід, в основі якого лежать події, які є ключовим моментом життєвого шляху особистості. Саме такими подіями й виступають життєві цілі та плани. В емпіричних дослідженнях як життєві плани зазвичай виступають такі конкретні події, як вступ до ВНЗ, шлюб і т. ін., а як життєві цілі – деякі досить абстрактні орієнтири: гарна робота, матеріальна забезпеченість, щасливе сімейне життя і т.п. Послідовна реалізація конкретних подій-планів, гадає особистість, зрештою призводить до здійснення конкретних життєвих цілей. Але, щоб план переростав у здійснення цілі, вона мусить бути предметно визначеною, а час її реалізації узгоджений з часом здійснення плану.

Якщо життєві цілі не реалізуються, то виникає загроза внутрішньоособистісного конфлікту, який проявляється через невпевненість у своїх силах, втраті стимулів

самореалізації. Орієнтуючись у широкому спектрі соціальних цінностей, індивід вибирає ті, які найтісніше пов'язані з його доміантними потребами. Предмети цих потреб усвідомлюються особистістю й стають її ключовими життєвими цінностями.

Наявність ціннісних регуляторів забезпечує стійкість особистості в момент кризи нереалізованості. Якщо ж накреслені цілі досягненні і втрачають свою спонукальну силу, ціннісні орієнтації стимулюють плекання нових цілей. Вищезазначене спричинило об'єктивну необхідність у дослідженні динамічного аспекту закономірностей становлення ціннісної сфери особистості, факторів, що зумовлюють перебіг якісних і кількісних характеристик системи ціннісних орієнтацій студентів упродовж усього часу їх навчання у стінах навчального закладу.

Вивчення ціннісних орієнтацій студентської молоді показало їхній взаємозв'язок із процесом активності розвитку особистості. У частини студентів вступ до вищого навчального закладу викликає ріст активності, а у інших – внутрішню кризу.

У ході експериментального дослідження виявлено, що одним з провідних факторів, які впливають на динаміку внутрішньоособистісних конфліктів студентів, є саме ціннісні орієнтації. Застосувавши аналіз результатів вибірки тестування студентів модифікованою методикою «ціннісних орієнтацій» М. Рокіча [4], ми отримали оцінні дані про значущість основних термінальних цінностей.

У цілому за вибіркою результатів тестування студентів найвищу значущість мають такі цінності: № 15 – щасливе сімейне життя; № 8 – наявність добрих і вірних друзів; № 3 – здоров'я фізичне й психічне (таблиця 1).

Але значущість цих цінностей різна відповідно до курсів навчання. Наприклад, якщо цінність № 15 («щасливе сімейне життя») – загалом по університету на старших (4–5-му курсах) посідає перше місце, то на молодших (1–2-му) лише третє. Відстежується чітке зростання значущості такої тенденції від молодших курсів до старших. Відсоткова вираженість цієї цінності становить відповідно на молодших курсах – 55, 51 %, 59, 83 %, а на старших – 75,45 %.

Таблиця 1

Ранги термінальних цінностей за різницею між важливістю та досяжністю для студентів

№	Цінності	Ранги цінностей за різницею між важливістю та досяжністю					
		I курс	II курс	III курс	IV курс	V курс	Загалом по ВНЗ
3.	Здоров'я (фізичне та психічне)	4	1	10	5	6	4
4.	Цікава робота	2	15	6	2	3	5
8.	Мати добрих друзів (благополуччя, розвиток та самовдосконалення інших)	9	4	3	4	5	3
15.	Щасливе сімейне життя	1	2	2	1	1	1
18.	Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	8	5	4	6	2	2

Цінність № 8 («наявність добрих і вірних друзів»), у порівнянні з попередньою, має зворотну тенденцію: на молодших курсах (1–2-му) її значущість сягає першого плану (відсоткове співвідношення – 78,53 %, 65,61 %), а на випускному (5-му) курсі студенти за значущістю цю цінність опустили на четверте місце (60,82%). Цей факт пояснюється тим, що на молодших курсах студентам, які намагаються адаптуватися до нового середовища, дуже важливо мати підтримку вірних друзів. Студенти старших курсів воліють бути поряд із коханою людиною, ніж знайти підтримку серед друзів.

Цінність № 3 («здоров'я фізичне й психічне») в цілому поставлена студентами на третю позицію. Велику значущість ця цінність має на молодших (1–2-му) та випускному (5-му) курсах (відповідно – 61,45 %, 68,71 %). А студенти 3–4-го курсів оцінили вагу здоров'я трохи нижче за тих, хто навчається на інших курсах (58,01 %).

На нашу думку, це цілком закономірно. Без наявності гармонійного психічного та фізичного здоров'я не можна говорити про щасливе сімейне життя та про інші цінності. Особливо актуальною ця проблема постала в нашій країні, де рівень здоров'я з кожним роком погіршується внаслідок певних чинників (катастрофи у Чорнобилі, низький соціальний рівень життя тощо).

Цікавим є той факт, що найменшу значущість для студентів мають такі цінності, як «творчість (можливість творчої діяльності)» і «розваги (приємне необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)». Досліджуючи внутрішньоособистісний конфлікт студента важливо, на наш погляд, виявити ті цінності, які для них найбільш важкодоступні. Зважаючи на те, що особистісні проблеми знаходять своє відображення й у різниці між важливістю для особистості цінності та її досягненням, у процесі дослідження з вибірки результатів студентів виявлені цінності, де ця різниця найістотніша. У таблиці 1 представлено п'ять цінностей, де спостерігається найбільш сильно виражена різниця між їх, важливістю для студентів та досяжністю для особистості в процесі життєдіяльності у ВНЗ. Як видно з результатів, представлених у ній, найпоступніша різниця спостерігається в студентів при реалізації таких життєво важливих цінностей (цілей), як «щасливе сімейне життя» і «впевненість у собі».

На наш погляд, при аналізі цінностей, які студенти вважають найбільш важкодоступними у своєму житті слід звернути увагу на кілька моментів.

Цінність «щасливе сімейне життя» на всіх курсах навчання вважається для студентів однією з найважкодосяжніших. Ми гадаємо, що це може бути пов'язано, з одного боку, з кризою родини як соціального інституту здоров'я, що спостерігається в нашому суспільстві останнім часом, а з іншого боку, з наявністю в багатьох студентів суб'єктивних труднощів при реалізації цієї життєвої цінності.

Наявність суб'єктивних труднощів у реалізації цієї мети може призводити до виникнення внутрішньоособистісних конфліктів. До таких конфліктів, які обумовлені протиріччям між мотивом досягнення щасливого сімейного життя або його створенням у майбутньому й невмінням або неготовністю це зробити в реальному житті, належать: «мотиваційний» конфлікт уже існуючих сімейних відносин; конфлікт «адаптаційний», спілкування, насамперед, з особами протилежної статі, а також конфлікт «нереалізованого бажання». Про перші два види конфлікту вже велася мова, коли ми характеризували особливості життєдіяльності студентів. При конфлікті нереалізованого бажання у особистості виникають суб'єктивно сильно виражені оцінювальні сексуальні потяги, які входять у суперечність з існуючими соціальними або моральними нормами.

Цінність «впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)» є для студентів найбільш важкодосяжною. А це свідчить, з одного боку, про часте виникнення в процесі їхнього розвитку й навчання особистісних протиріч, а з іншого – певною мірою про недостатність досвіду студентів з оптимального їх розв'язання та досягнення внутрішньої гармонії. Причому звертає на себе увагу той факт, що усвідомлення цієї цінності як важкодоступної зростає від молодших курсів до старших, сягаючи найвищої інтенсивності на випускному п'ятому курсі.

Для студентів 1, 4 і 5-х курсів цінність «цікава робота» вважається також важкодосяжною. Вступаючи до ВНЗ і завершуючи навчання в ньому, молодь вважає, що та професійна діяльність, яку вона обрала, здебільшого особистісно нецікава. Велика різниця між цінністю «цікава робота» та її суб'єктивною досяжністю пов'язана в деяких студентів із таким конфліктом, як «мотиваційний».

Слід зауважити, що на цьому етапі соціального розвитку, молодь наголос кладе на матеріальні цінності: 58 % хотіли б займатися приватним бізнесом. За даними нашого дослідження виявлено, що щасливе сімейне життя, здоров'я, самоконтроль, уміння стояти на своєму, цікава робота переважають серед цінностей-цілей. Тобто це ті

цінності, що пов'язані з активною життєдіяльністю й необхідністю вибору професії. Засобом досягнення вказаних цінностей виступають переважно якості особистості в системі інтерперсональних зв'язків: «відповідальність», «чесність», «життєрадісність», «ефективність у справах».

Висновки. Очевидно, що успішне розв'язання порушеної у роботі проблеми співвідношення характеру і особливостей динаміки ціннісних орієнтацій студентської молоді потребує з'ясування таких стрижневих понять, як вік і цінність (ціннісні орієнтації). Як засвідчив здійснений нами аналіз літератури з відповідного напрямку, саме невизначеність понятійного статусу останніх можна пояснити ту строкатість поглядів і прийомів у дослідженні згаданої проблеми, яка не дозволяє дослідникам дійти якщо не загальноприйнятого, то принаймні тимчасового консенсусу. Отже, гострота, якої ціннісна проблематика набула останнім часом, лише підкреслила необхідність розробки більш конструктивного підходу до її розв'язання і створення для неї надійнішої науково обґрунтованої фактологічної бази.

Список використаних джерел

1. Гергієва И. А. Социально-психологические факторы адаптации личности в коллективе / И. А. Гергієва. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 198 с.
 2. Герасімова Н. Є. Психологічний аналіз факторів, що негативно впливають на формування особистості студента ВНЗ / Н. Є. Герасімова // Психологія: Зб.наук.пр. – К., 2002. – Вип. 15. – С. 329–336.
 3. Психологическая поддержка в ВУЗе // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15. – № 5. – С. 102–116.
 4. Психологические тесты : В 2-х т. / Под ред. А. А.Карелина. – М. : Владос, 1999. – 312 с.
 5. Челелева Н. В. Динамика внутренних конфликтов студентов в процессе их профессиональной идентификации / Н. В. Челелева, Н. И. Повякель // Конфлікти в суспільстві: діагностика і профілактика : Матеріали 3 Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ ;Чернівці, 1995. – С. 391–394.
- Одержано редакцією 12.09.2012
Прийнято до публікації 13.10.2012

Аннотация. *Н. Е. Герасимова. Динамика ценностных ориентаций студенческой молодежи на протяжении профессиональной подготовки. В статье рассматриваются проблемы соотношения внешних и внутренних детерминант развития ценностно-ориентационной сферы психики личности. Уделяется внимание расширению и углублению знаний о психологических механизмах процесса ценностного отношения личности к окружающей среде, а также раскрытию специфики связей между характером самоидентификации студента и особенностями динамики и иерархии системы его ценностных ориентаций.*

Ключевые слова: *внутриличностный конфликт, кризис, личность, ценностная сфера.*

Summary. *Gerasimova N. E. Dynamics of value orientations of student young people during professional preparation. The article examines the relationship between external and internal determinants of value-orientation sphere of the psyche of the individual. Attention is given to the expansion and deepening of knowledge about the psychological mechanism of the process value attitude of the individual to reality, and reveal the specific nature of the relationship between student identity and characteristics of the dynamics and hierarchy of its system of values.*

Key words: *intrapersonal conflict, crisis, identity, value sphere.*

УДК 378.147:51

С. П. Семенець

УРОК МАТЕМАТИКИ В РОЗВИВАЛЬНОМУ НАВЧАННІ

У статті розкрито особливості уроків математики в розвивальному навчанні, класифіковано їх типи, представлено розвивально-суб'єкту форму проведення, а також з'ясовано специфіку методичної підготовки вчителя до таких уроків.

Ключові слова: *розвивальне навчання, учіння математики, навчально-математична діяльність, урок, рефлексія.*